

ANKARA'NIN ESKİ EVLERİ

TÜRK EV KÜLTÜRÜ

MÜZE EVLER

Prof. Dr. A. AFETİNAN

Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olmadan önce bir vilâyet merkezidir. Orta Anadolu'da demiryolu ile İstanbul'a bağlı bu vilâyetin, kalesinin eskiliği, Ahi teşkilâtının merkezi olarak da şöhreti olmuştur.

Tarihte, Bayazıt-Timur savaşının geçtiği bölgedir diye adı geçer. Bütün bu tarihî devirlere, binlerce yıllık eski kalıntılara da değinecek değilim.

Cumhuriyet devrimizde Türk heyetleri tarafından arkeolojik buluntular ve bu konudaki yayınlar Ankara'nın ve çevresinin en eski devirlerden beri Anadolu insanına mekân olduğunu göstermiştir. Ahlatlıkal Eti yokuşu gibi . . .

Yalnız benim, bu yazımda üzerinde durmak istediğim, nihayet iki üç asırlık geçmişten, ayakta kalan ve bugün de kullanılan evlerdir.

Ev hayatı, ev kültürü bir milletin medenî olmasının en belirli örnekleridir. Aileler nasıl ki topluluğun küçük birlikleri ise, şehir ve kasabalarda da evler, bu yerleşik hayatın madde olarak görüntüleridir.

Bugünkü yaşayış tarzı, ev ünitesini toplu, kalabalık apartmanlara terk etmektedir. Bu bir zaruret olmakla beraber eski aile hayatımızın ve ev kültürümüzün anılarını, eşyalarını da unutmamamız gerekir. Bu demek değildir ki, yeni hayat tarzına uymadan, bu eskiye dönelim ve o şekilde yaşayalım. Ancak her millet için, ev kültürünün yaşayış tarzının, örf ve âdetlerin hangi devirde olursa olsun bilinmesi gereken ve üzerinde önemle durulacak bir konudur.

Biz Türklerin bir çadır kültürümüz olmuştur. Bugün de bütün milletlerin yazlık gezintileri ve başka memleketleri görmek için gittiklerinde portatif çadır ve eşyaları çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu bir ihtiyaçtan doğmaktadır. Fakat daima bunun yanbaşında bizim millî varlığımızda yerleşik hayatın icabı olan bir de ev haya-

tımız vardır. Bu evlerde çok esaslı ve çeşitli kullanılacak eşyalar, hatta sanat değeri olanlar da bulunmaktadır.

Türkiye’imizde bu bakımdan iki üç asır evveline doğru gidersek, her bölgemizin iklimine, âdet ve yaşayış tarzına uyan evler görürüz. Meselâ bir Erzurum evinin plan ve yapımı tamamen ora iklimine uygundur. 1951’de Doğu Üniversitesi heyeti olarak orada bulunurken bu tip evlerin muhafazası ve üzerlerinde incelemeler yapılması için İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarî profesörlerimiz çok ilgi göstermişlerdir. 1964’te UNESCO haftası münasebetiyle tekrar Erzurum’da bulunurken bu evlerden vilâyet konağına yakın evkafa ait bir evin *Ev Müze* olarak ayrılmasını resmî makamlardan rica etmiştim. Erzurum Türk Kadınlar Birliğinin Başkanı ile de bunun döşeme işini üyelerin üzerlerine almalarını kararlaştırmıştık. Vilâyet makamı ve Kadınlar Birliği bu işi takip edecekti. Fakat maalesef bir uygulamaya gidilemedi. Haber aldığıma göre bu ayırdığımız ev de yıkılmış. Fakat yine de başka bir ev bulunup restore edilebilir. Özellikle Erzurum evinin, orta yerinde yukardan ışık alan mutfağı pek orijinaldir. Bütün mutfak takımları için ayrı raflar ve her biri için tertipli yerler ayrılmıştır. Bunun gibi diğer vilâyetlerimizde, kasabalarımızda hatta köylerimizde de bölgenin iklim özelliklerini ve aile yaşantılarının âdetlerine uygun evler bulunmaktadır.

1958’de yine bu amaçla İzmir Kadınlar Birliği üyeleriyle bir teşebbüse geçmiştik. Kordon’daki Atatürk Kütüphanesinde bir toplantı için gazetelerle bir çağrıda bulunduk. Herkes eski bir evin döşenmesi için eşya getirecek ve üzerine kimin getirdiği yazılacaktı. Aynı zamanda o eşya hakkındaki bilgiler de tespit edilecekti. Bu toplantıya yüzlerce eşya geldi ve o zaman vitrinlerde teşhir edildi. İzmir ev tipi, hangi makam tarafından olursa olsun ayrılıp restore edildikten sonra veya fuarda böyle bir ev inşa edilerek eşyalar tertip edilecekti. O zaman toplanan bu eşyalar şimdi İzmir Müzesinin deposundadır. Bergama’da bu ev kültürü ve el sanatlarımıza ait pek çok eşya, oradaki müze müdürünün yakın ilgisi ile toplanmıştır. Bunların “*Müze Ev*”de döşenip teşhiri ne kadar ilgi çekici olacaktır.

Bursa’da Muradiye’de restore edilmiş, fakat döşenmemiş II. Murad’ın evi, Diyarbakır’da Ziya Gökalp’in oturduğu ev, müze gibi gezilmektedir. Benim gördüğüm zamanlar bunlara hiç eşya konmamıştı. Yine meselâ Adana Müzesinde bir yörük çadırı eşyalarıyla

teşhir edilmektedir. Bu, göçebelik yaşantısı için bir örnek olmakla beraber, kendine mahsus eşyalarıyla ilgi çekici bir durumdadır. Fakat bu tek taraflı, yani sadece gezici bir aile yaşantısı içindir.

Şimdi başkentimiz Ankara'yı ele alalım: Bugün pek azı ayakta ve kullanılır durumda olanlar iki üç asırlık bir geçmişe dayanırsa da, bunlar yüzyıllar boyunca yapılagelen mimarî örneklerdir. Ankara'da Kale içi ve dışındaki evler kışlık, bağ evleri ise yazlık meskenlerdir. Çankaya, Etlik, Dikmen, Ayrancı gibi. Bu her iki tipte de müşterek yönler vardır. Bu evler hakkında çeşitli tarihlerde incelemeler yapılmış, resimleri ve planlarıyla yayınlanmıştır. Özellikle içte tavan süsleri, renkli motifler, ocak pencere ve dolap kenarlarındaki tahta oymalar gibi . . . Bunların her biri birer sanat değerindedir.

Ev planları birbirine benzemekle beraber, yine de her birinde bazı değişiklikler vardır. Yalnız ev planlarında oda, mutfak, sofa ve katlara göre kullanılış tarzı tespit edilmiş ve resimleri konmuştur. Çoğunlukla evler iki katlıdır ve bir iç avluları vardır. Zamanın şartlarına göre aile yaşantısına cevap verecek durumdadırlar. Bu yapılar da kullanılan malzeme ve bunların işçiliği asırlar boyunca tecrübelere dayanan ve çağının mimarî karakterine uygunluk bakımından üzerinde durulmaya değer. Bunlardaki yapı tekniği ve dış görünüşleri özellikle ikinci katlardaki dışa doğru kademeli çıkıntılar güzel ve göz okşayıcıdır. Aynı zamanda Ankara'nın iklim ve tabiatına uygun bir ev mimarisinin örneklerini verir.

Böylece bu yayınlar bize Ankara evlerini çeşitli yönleriyle tanıtmaktadır. Bunlardan:

- 1) Mübarek Galip : "Ankara Evleri"
Mimarlar Birliği Mecmuası, sayı: 8
şubat 1926
- 2) Şerafettin : "Ankara'da Türk Asarı Mimariye ve Tezyinîyesi", Hâkimiyet-i Milliye gazetesi
9 mayıs 1926.
- 3) Arseven, Celâl Esat : "Türk Sanatı" (Evler) 1928.
S.: 116-117,
- 4) Arseven, Celâl Esat : "L'art Türk," 1939, S.: 89-102.
- 5) Hikmet (Mimar) : "Türk Evleri", Türk Yurdu, 1929, sayı:
17-28, Sayı: 36-47.

- 6) Mambory, Ernest : Ankara (Guide Touristique), 1933, sayı: 199-205.
- 7) Koşay, Hamit
Zübeyr : *Ankara Budun Bilgisi*, 1935.
- 8) Akok, Mahmut,
Ahmet Gökoğlu : *Eski Ankara Evleri*
Önsöz: Uluğ İğdemir "Halkevi Yayınları" No. 1, Tarih ve Müze şubesi, Erzurum Mahallesinde Yusuf Oğraş Evi, 1946.
- 9) Kömürcüoğlu, Eyüp : *Ankara Evleri* (Dış Çale, Doyran S.), Y. M. Mühendis, 1950, 23. I. 1946, Doçentlik Çalışması İst. Tek. Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Jüri üyeleri: Ord. Prof. C. Holzmeister, Ord. Prof. Emin Onat, Doç. O. Safa.
- 10) Akok, Mahmut : *Ankara'nın Eski Evleri*
Önsöz
H. Zübeyr Koşay Ank. Etnografya Müzesi Yayını, 1951 Seri: 1, No. 1.
- 11) Eldem, Sedat Hakkı : "XVII - XVIII Asırlarda Türk Odası" *Güzel Sanatlar Dergisi*. No. 5
- 12) Öz, Tahsin : "Tavanlarımız" (makale) *Güzel Sanatlar Dergisi* No. 5.

Bu yayınlarda pek tabii olarak asıl içteki döşeme ve kullanma durumları görülmemektedir.

Ben senelerden beri her vilâyetimizde, kasabalarımızda böyle tipik bir evin ayrılarak restore edilmesini ve bir Ev Müze haline getirilmesini isterim*.

Fakat Müze dediğin zaman burası vitrinlerde eşyaların sıralandığı bir teşhir yeri olmayacaktır. Bu eve girildiği zaman sanki o gün de kullanılıyormuş ve bir aile oturuyormuş gibi döşenecek ve her eşya yerli yerinde bulunacaktır. Oturma odası, mutfak eşyaları, hamam takımları ve daha başka bütün eve ait el sanatları için örnekler konacaktır. Hatta o devirlerin kıyafetleri de burada yer almalıdır. Müzeler Genel Müdürlüğünün delâletiyle evkafa veya şahıslara ait olanlardan bir ev seçilerek tamir edilirse bu işle belediye ve vilâyet

* Afetinan: *Herkesin bir dünyası var*, Ankara 1958

makamlarının da ilgilenmesi çok yerinde olur. Evin döşenmesi ve tanzimini kadın derneklerimiz seve seve üzerlerine alırlar.

Böyle döşenmiş evler'in turistik bir yer olarak gezilmesi, tanınması ilkönce bizim genç nesillerimize ecdattan kalma güzel birer örnek olacaktır. Bunları sadece romanlarda yazıldığı gibi okumayacaklar, gözleriyle görmüş olacaklardır.

Diğer taraftan yabancıların bu tarz döşenmiş Türk evini görmeleri bizim ev hayatımız hakkında çok ilgi çekici eşyaların bulunduğu ve kullanma şekillerini tanımış olacaklardır.

Ben çocukluk devrimi Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde babamın memuriyeti (Orman Müfettişi) dolayısıyla yaşadığım için, bu ev hayatına ait epey anılarım vardır. Meselâ bizim memur ailesi olarak oturduğumuz evlerin misafir odasının sedirine beyaz dantelli patiska örtüler konur ve biz çocuklara bunları kirletip buruşturmamamız tembih edilirdi. Mutfak takımları ise daima kalaylı ve parlak dururdu. Yer döşeme tahtaları silindikçe sarımtırak bir renk alır, odalar kilimlerle döşenirdi. Halılar ise duvarlara asılırdı.

Bir milletin medenî hayatı, aile yuvalarında oluşan gelişen âdet ve ananelerine dayanır. Bunun en güzel örneklerini Türk Ev kültüründe görmekle iftihar edebiliriz. Çünkü buralarda millî tarihimiz yaşamaktadır.

* * *

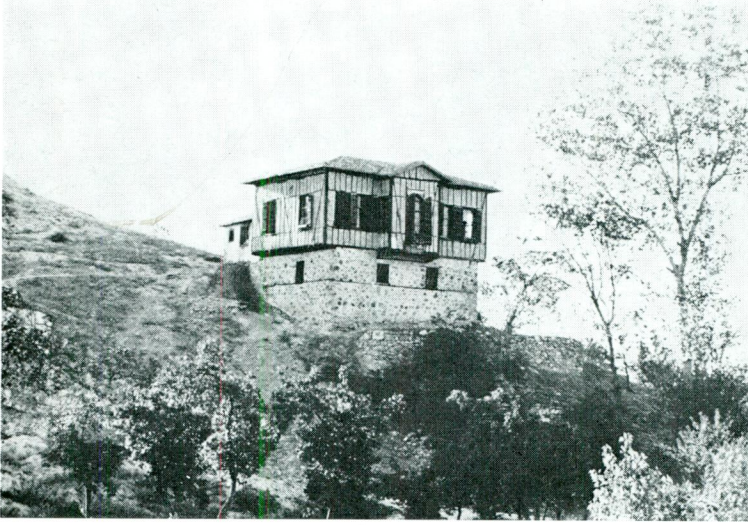
Bu maksatla 27 haziran 1972 tarihinde Ankara, İzmir, İstanbul, Erzurum, Bursa, Eskişehir, Samsun, Çorum, Sivas, Diyarbakır Belediye Başkanlıklarına şu yazıyı gönderdim:

“Ankara başkent olarak ve diğer şehirlerimiz günden güne hızla büyümektedir. Yapılan yeni binalar, yeni hayat tarzına ve bugün bütün dünyada uygulanan esaslara göredir. Bunların yanında müzelerimiz en eski tarihî eserleri toplamakta ve teşhir etmektedir. Ancak bu gelişen yeni şehirlerimizde bizim yakın devirlerimizden kalma her bölgenin kendi iklim, örf ve âdet özelliklerine göre, evleri ve bunlarda kullanılmış eşyaları vardır.

Ancak bunlar ya dağılmakta veya önem verilmeyerek kaybolmaktadır. İşte bunun için hem kendi genç nesillerimize, hem de ülkemize gelen yabancılarla Türk milletinin bir ev kültürünü gözleriyle görecekle ve o yaşantıyı değerlendirecek Ev Müzeler'e ihtiyaç

vardır. Bunun için her belediye kendi bölgesinde tipik bir evi bu iş için ayırırsa ve içini de vitrinlerde teşhir edilecek eşyalardan ziyade eski kullanıldığı tarzda döşenirse iyi bir kültür hizmeti olacaktır. Bu evlerde bir oturma odasının bütün eşyaları, sandıklarda çeyizler, gusulhanede hamam takımları, yüklükte yatak takımları, mevlüt, lohusa, sünnet ve bu gibi işlerde kullanılan eşyalar, mutfak ve kilerlerdeki bakır takımları, çömlekler ve küpler, çamaşır yıkama takımları, el işlemleri ve dokumalar . . . Bir eski Türk evinin yaşantısında ne varsa hepsini bir arada döşenmiş olarak bir müze karakterinde gezdirilmesi çok ilgi çekecektir sanırım.

Bu, Cumhuriyetimizin 50. yıldönümü için ele alınırsa ve hazırlanması için kadın cemiyetlerinden yardım istenirse her halde büyük ilgi ile karşılanır. Aynı zamanda bu evlere her aileden verilen eşyalara isimleri de yazılmak şartıyla teşhire konur. Böyle döşenecek evlerde görülecektir ki, biz Türkler sanıldığı gibi sadece bir çadır kültürüne değil, esaslı ev kültürüne ve temizliğe de özellikle önem verilen ve zevki okşayacak eşyalara sahibiz. İşte bu fikre göre eski bir evin tamir edilerek bu gaye için müze halinde düzenlenmesini çok içtenlikle rica eder, saygılarımı sunarım.

Res. 1 — Kâmil Ocak Mahallesi Mecidiye Bağları No.: 78

Res. 2 — Dış Hisar Yayçeken Sok. No.: 12-14
(Atpazarı Meydanından görünüş)

Afetinan

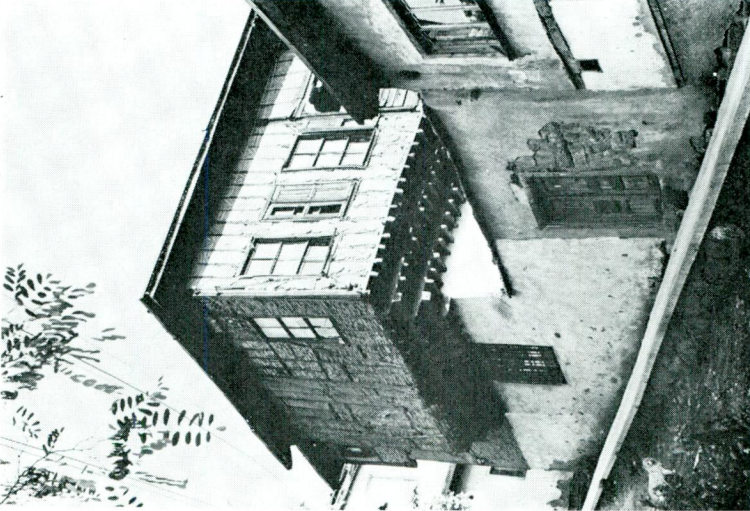
Res. 3 — Dış Hisar Yayçeken Sok. No.: 12.
(Atpazarı Meydanından görünüş)

Res. 4 — Dış Hisar Kale Kapısı Sok. No.: 18

Res. 6 — İç Hisar Ali Taşı Sok. No.: 9.

Res. 5 — Dış Hisar Kadife Sok. No.: 1

Fotoğrafları Çeken: M. Ali Doğenci.

